

Sokrates kömpii määrittelyiltä karkuun

KALLE KORHONEN

Otto H. Linderborg, *Sokrates i ljuset av sin död*. Stockholm: CKM Förlag, 2021. 114 s.

Otto H. Linderborg tarttuu kirjassaan rohkeasti ns. Sokrates-ky-symykseen. Koska Sokrates (469–399 eaa.) ei kaikesta päätellen itse kirjoittanut mitään, tutkijat ovat 300-luvulta eaa. asti pohtineet, mitä historiallisen Sokrateen oma ajattelu piti sisällään. Rohkea on myös Linderborgin kielivalinta, sillä teos on kirjoitettu ruotsiksi: takakansitekstin mukaan kyseessä on "det första verket författat på ett nordiskt språk om den historiske Sokrates". Voisi ajatella, että kirja perustuisi englanniksi laadittuun väitöskirjaan. Näin ei kuitenkaan ole, vaan kuten vasta loppusivuilla käy ilmi, työn taustalla on Linderborgin oma tutkimus 400-luvun eaa. kreikkalaisesta yhteiskunta-ajattelusta. Hän opiskeli Helsingissä ja väitteli Upsalan yliopistossa 2018 kreikkalaisen yhteiskuntafilosofian alkuvaiheista Herodotoksen valossa (Linderborg 2018). Kirja koostuu neljästä luvusta ja lyhyestä loppuluvusta, joka on yhteenveto tutkimuksen tuloksista.

Sokrates i ljuset av sin död on omakustanne, eikä tutkimuksesta käy ilmi, että sitä olisivat muut tutkijat kommentoineet. Tämä on mielestäni kyseenalainen käytäntö, sillä vertaisarvioinnista on yleensä kirjoittajalle hyötyä ja lisäksi se auttaa lukijaa arvioimaan teoksen tieteellistä pätevyyttä. Kirja on kuitenkin asiantuntevasti argumentoitu, ja Linderborg käyttää ansiokkaasti myös vanhempaa tutkimuskirjallisuutta jopa 1700- ja 1800-luvuilta, kuten antiikin filosofian tutkija usein pääsee tekemään. Myös kreikkaa osaamaton lukija pysyy hyvin mukana.

Kenelle tämä kompakti mutta antoisa kirja sitten on suunnattu? Nykyisessä julkaisutuotoksia kategorisoivassa yliopistomaailmassa teosta on vaikea asemoida, enkä yritäkään tehdä sitä tässä arvioissa.

Länsimaisen filosofian historiassaan (1985) Esa Saarinen kirjoitti osuvasti (s. 13): "Sokrates syttyy valopatsaana kuitenkin vasta kuolemansa kautta. Tämä kansanfilosofi ja retoorikko on historian kuuluisimpia marttyyrejä." Linderborgin tutkimus keskittyykin Sokrateen kuolemantuomioon ja sen perusteluihin. Linderborgin keskeisen argumentin mukaan voimme tietää Sokrateen filosofiasta ainakin sen, että hän pyrki tuomaan esiin ns. fysis-egoismin vaarat. Fysis-egoismilla Linderborg tarkoittaa sitä, että kun usko yleiseen ja jumalien asettamaan yhteiskuntajärjestykseen oli heikentynyt ja sitä tarkoittanut käsite νόμος (*nómos*) oli alkanut merkitä lähinnä väärää kansanomaista käsitystä asioista, yläluokkaisen nuorison keskuudessa oli alettu uskoa vahvimman voittoon yhteiskunnassa.

Kirjan ensimmäisessä luvussa Linderborg analysoi Sokrateen ajattelusta kertovia lähteitä ja jakaa ne luotettaviin ja epäluotettaviin. Luotettavimpina lähteinä hän pitää Platonia ja Ksenofonia, tosin ennen kaikkea Platonin seitsemättä kirjettä ja Ksenofonin teosta *Anabasis* (suom. *Kyyroksen sotaretki*). Luotettavin tieto koskee Sokrateen oikeudenkäyntiä. Myös Aristoteles lasketaan luotettaviin lähteisiin, mutta hänen teoksiinsa sisältyy vain niukasti tietoa Sokrateesta. Toisessa luvussa Linderborg esittelee Sokrates-kysymyksen historiaa antiikista 2000-luvun alkuun. Pian Sokrateen kuoleman jälkeen ymmärrettiin, että hänen elämästään ja ajattelustaan oli tarjolla monenlaisia käsityksiä. Uudella ajalla käsitys on vaihdellut pessimismistä ("vi vet att vi intet vet") varovaiseen optimismiin. Linderborgin kanta näyttää olevan lähempänä edellistä. Kolmas luku keskittyy Sokrateen oikeudenkäynnin historialliseen kontekstiin ja neljännessä syvennytään siihen, mitä tietoa Sokrateen kuolema voi antaa tämän filosofiasta.

Kolmannessa luvussa Linderborg käsittelee Sokrateen syytöksen perusteluja. Tarkin kuvaus perusteluista on säilynyt Diogenes Laertioksella, jonka mukaan Sokratesta syytettiin siitä,

että hän (1) ei arvosta kaupungin kunnioittamia jumalia, (2) tuo uskoon uusia jumalia ja (3) turmelee nuorisoa. Kuten Linderborg päättelee, käytännössä uskonnolliset ja poliittiset motiivit varmasti kietoutuivat yhteen. Ateenan radikaali, vaikkakin meidän silmissämme rajoittunut demokratia oli kokenut kovia erityisesti Peloponnesolaissodan (431–405) aikana ja sen jälkeen ns. 30:n tyrannin lyhyen väkivaltaisen hallinnon aikana. Demokratian palauduttua järjestetty Sokrateen oikeudenkäynti oli epätavallinen, sillä joutuminen oikeuteen intellektuaalisen toiminnan takia näyttää olleen Ateenassa hyvin harvinaista. Linderborg tarkentaa Gregory Vlastosin artikkelin "The Historical Socrates and the Athenian Democracy" (1983) argumentteja. Tämän mukaan Sokrates nähtiin omana aikanaan poliittisesti kumouksellisena harvainvallan puolustajana, mutta käsitys oli väärä, koska Sokrates oli asenteeltaan demokraattinen. Linderborgin mukaan Sokratesta tuskin edes nähtiin oligarkian puolustajana. Hän tulee esittäneeksi vahvan väitteen Sokrateen asennoitumisesta demokratiaan: "(Sokrates) ... själv högst antagligen alltid föredragit en demokratisk ordning framom en oligarkisk" (s. 83), vaikka koko teos muuten on tasapainoinen välttäänsä sanomasta Sokrateesta juuri mitään varmaa.

Neljännän luvun nimi, Sokrates kuolemansa valossa, on sama kuin koko kirjan. Keskeiseksi lähtökohdaksi Sokrateen filosofian esiin kaivamisessa nousee tarina Khairefonista ja Delfoin oraakkelista. Platonin *Apologiassa* (21a) kerrotaan, että Sokrateen ystävä Khairefon oli kysynyt oraakkelilta, onko kukaan viisaampi kuin Sokrates, ja oraakkeli vastasi, että ei ole. Tätä arvoituksellista vastausta Sokrates lähti selvittämään ja aloitti filosofisen toimintansa. Khairefonin kysymys voi meistä vaikuttaa hassulta, kun ajattelemme myyttistä Delfoin oraakkelia: tällaistako joku olisi Delfoista käynyt kysymässä? Antiikista lähtien tarinan todenperäisyys on kyseenalaistettu. Myös Linderborg pitää Khairefonin oraakkelitarinaa keksittynä. Tiedeyhteisössä asiasta ei kuitenkaan vallitse yksimielisyyttä, eikä kysymystä tarinan todenperäisyydestä voi pitää ratkaistuna. Nykytiedon valossa Delfoin oraakkeli sai vastata myös tällaisiin kysymyksiin, kunhan kysyjä oli maksukykyinen. Ajantasainen

katsaus siihen, mitä tiedämme Delfoin ja muiden oraakkeleiden toiminnasta käytännössä, löytyy esimerkiksi Martti Nissisen teoksesta *Ancient Prophecy: Near Eastern, Biblical, and Greek Perspectives* (2017). Oikeastaan ihmettelen, miksi Linderborg ei usko tarinan todenperäisyyteen. Hän näet onnistuu hyvin kommunikoidaan lukijalle sen, miten tärkeä merkitys Khairefonin vierailulla oraakkelin luona oli Sokrateen toiminnalle, joten tarinan fiktiivisyyttä olisi voinut vielä pohtia.

Neljännessä luvussa Linderborgin johtopäätös on, että Sokrateen filosofinen toiminta keskittyi nuoriin yläluokkaisiin miehiin, mutta ei turmelemalla, vaan raakoja, vahvempien ylivaltaa korostavia ajattelutapoja kumoamalla. Sokrateen tärkein päämäärä olisi siis ollut toimia yhteiskunnan kannalta vahingollisia ajattelumalleja vastaan. Vaikka Sokrates ei uskonut moniin perinteisiin tapoihin perustella tietoa, Linderborg päättelee, että hän uskoi sellaiseen perustavaan asiaan, että ihmisiin voi vaikuttaa rationaalisilla argumenteilla. Tämä näyttää olevan johtopäätös, jota on vaikea kiistää.

Kirjallisuus

- Linderborg, Otto (2018). *Herodotus and the Origins of Political Philosophy: The Beginnings of Western Thought from the Viewpoint of its Impending End*. Väitöskirja, Upsalan yliopisto.
- Nissinen, Martti (2017). *Ancient Prophecy: Near Eastern, Biblical, and Greek Perspectives*. Oxford: Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/ancient-prophecy-9780198808558>
- Platon, *Apologia eli Sokrateen puolustuspuhe*. Suom. Marianna Tyni. Teoksessa Platon, *Teokset I*. Helsinki 1976: Otava. [Alkuteoksen editio: *Ἀπολογία Σωκράτους*, teoksessa Ioannes Burnet (toim.), *Platonis opera I*, Oxford 1900: Typographeum Clarendonianum.]
- Saarinen, Esa (1985). *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. Helsinki: WSOY.
- Vlastos, Gregory (1983). "The Historical Socrates and the Athenian Democracy", *Political Theory* 11 (4), 495–516.